

KONTROLLUTVALGET FOR KOMMUNIKASJONSKONTROLL

2017

ÅRSRAPPORT

INNHold

Leders beretning	3
Oppgaver & sammensetning	5
Aktiviteter 2017	7
Kontrollsystemet	8
Klage og underretning	9
Utvalgets arbeidsmetodikk	10
Statistikk 2017	11
Særlig om unnlatt underretning	14
Særlige tema	15
Enkeltsaker og tendenser	18
Økonomiske & administrative forhold	20
Begrepsforklaring	21

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

LEDERS BERETNING

I april 2017 oppnevnte regjeringen nytt Kontrollutvalg for kommunikasjonskontroll. Dette er den første årsrapporten levert av det nye utvalget.

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

KK-utvalget, som vi har valgt å bruke som en forkortelse, har ansvaret for å kontrollere politiets bruk av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning. Dette er inngripende politimetoder, særlig fordi metodene griper inn i privatlivet til den enkelte uten at vedkommende selv er klar over det.

KK-utvalget inngår i et større kontrollsystem, som også består av intern kontroll i politiet og påtalemyndigheten, samt domstolskontroll hvor det oppnevnes offentlig advokat.

KK-utvalget er imidlertid den eneste eksterne aktøren som kan se helheten og omfanget av metodebruken, og som fører kontroll med bruk og sletting av innhentede opplysninger.

Arbeidet er krevende. Dette gjelder særlig kontroll med bruk av overskuddsinformasjon og sletteplikten. KK-utvalget sendte 1. juni 2018 en innberetning om overholdelsen av regelverket for sletting til Justis- og beredskapsdepartementet. Brevet er vedlagt denne årsrapporten. For det andre er kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning metoder av utpreget teknisk karakter. Den teknologiske utviklingen går fort også på dette området. Jeg er derfor svært tilfreds med at KK-utvalget i 2018 har blitt supplert med et medlem med tung og relevant teknisk kompetanse. Utvalget selv tok initiativ til utvidelsen, som vi vurderer som helt nødvendig for å kunne oppfylle kontrolloppdraget på en god måte.

For å møte de juridiske og tekniske utfordringene har KK-utvalget i 2017 brukt

mye tid på kompetansebygging og på å utvikle en kontrollmetodikk som tar inn over seg helheten i kontrolloppdraget. Dette arbeidet har fortsatt i 2018. KK-utvalget har lagt til grunn en risikobasert kontrollstrategi. Det vil si at kontrollintensiteten vil være sterkest på områder hvor metodebruken enten har stort skadepotensiale for den enkelte eller hvor et større antall mennesker er omfattet av metodebruken. Risikobasert kontroll er krevende, blant annet siden den forutsetter god kjennskap både til politi- og påtalemyndighetens arbeid, metodebruken som sådan, og hvordan metodene til enhver tid benyttes.

For å kunne utføre KK-utvalgets oppgaver har det vært avgjørende at utvalget høsten 2017 fikk ansatt en sekretariatsleder og etter hvert også en juridisk saksbehandler. Sekretariatsfunksjonen gir utvalget mulighet til å følge metodebruken tettere enn det utvalgets medlemmer kan som har fulltidsstillinger i tillegg til sine verv. Utvalget har også etablert seg i permanente lokaler med gode fasiliteter.

Årsrapporten gjelder KK-utvalgets kontroll med metodebruken som har funnet sted i 2017. Det er likevel naturlig i dette forordet å nevne noe av aktiviteten som har funnet sted så langt i 2018.

Utvalget har gjennomført én stedlig kontroll og har planlagt ytterligere to kontroller høsten 2018. KK-utvalget har avholdt møter med deler av EOS-utvalget og dets sekretariat, Riksadvokaten, Nasjonal institusjon for menneskerettigheter og har fått flere orienteringer om den teknologiske utviklingen på området.

Den vedtatte kontrollstrategien har synliggjort viktigheten av godt forberedte stedlige kontroller i politidistriktene og særorganene. Kontrollene krever imidlertid også et omfattende etterarbeid, noe som vil være en kapasitetsutfordring både for utvalg og sekretariat i tiden som kommer.

Grunnloven og sentrale menneskerettigheter legger begrensninger på myndighetenes muligheter til å bruke skjulte politimetoder. De rettslige rammene er i stadig utvikling, særlig gjennom praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen og EU-domstolen. Det inngår som en selvsagt del av utvalgets kontrolloppdrag at metodebruken skjer innenfor disse rammene. Utvalget vil i tiden fremover ha et særlig fokus på den internasjonale rettsutviklingen på området. Det vil være naturlig, så langt hensynet til taushetsplikten og informasjonssikkerhet åpner for det, å samarbeide med andre aktører i dette arbeidet. Her vil jeg særlig fremheve samarbeid med Nasjonal institusjon for menneskerettigheter, som har god kompetanse på de menneskerettslige sidene av personvernet.

På vegne av utvalget vil jeg takke for det ansvaret og tilliten utvalget har fått. Jeg ser frem til å jobbe videre med det viktige arbeidet utvalget har foran seg.

Therese Steen

Leder, Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

OPPGAVER & SAMMENSETNING

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
(KK-utvalget) er et uavhengig organ oppnevnt av
Kongen i statsråd.

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

Therese Steen
Leder av utvalget

Trine Buttingsrud Mathiesen
Medlem av utvalget

Asbjørn Strandbakken
Medlem av utvalget

Marianne Klausen
Varamedlem av utvalget

Brynjulf Moe
Varamedlem av utvalget

Marielle Kvalheim Gunnarsen
Juridisk seniorrådgiver i sekretariatet

Jarle Langeland
Sekretariatsleder

Utvalget er oppnevnt i medhold av straffeprosessloven § 216 h og kommunikasjonskontrollforskriften kapittel 2.¹ Utvalget kontrollerer at politiets og påtalemyndighetens bruk av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning skjer innenfor rammen av lov og instruks. Utvalget skal også se til at bruken av disse metodene begrenses mest mulig, og at bruk av metodene ikke skjer av hensyn til etterforskning i andre saker enn for de straffbare forhold hvor det er gitt anledning til å bruke slike metoder. Utvalget skal videre kontrollere at informasjonen som hentes inn ved disse metodene bare blir brukt på lovlig måte, og at lovens regler om taushetsplikt, oppbevaring og tilintetgjøring blir fulgt.

Formålet med kontrollen er særlig å beskytte den enkeltes rettssikkerhet.

KK-utvalget fører ikke kontroll med saker som er omfattet av EOS-kontrollloven², i praksis kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning foretatt av Politiets sikkerhetstjeneste. EOS-utvalget fører kontroll med dette.

KK-utvalget er oppnevnt fra 28. april 2017 til 27. april 2021, og består av: lagdommer Therese Steen, advokat Trine Buttingsrud Mathiesen, professor Asbjørn Strandbakken, advokat Marianne Klausen (varamedlem) og tingrettsdommer Brynjulf Moe (varamedlem)

Leder og samtlige utvalgsmedlemmer er nye fra 28. april 2017. Som et ledd i kompetansebyggingen og ut fra kapasitetsbehov har utvalgsleder besluttet at varamedlemmene møter fast på utvalgsmøtene og deltar på tilsyn inntil videre.

¹ Forskrift 9. september 2016 nr. 1047 om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning

² Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåknings- og sikkerhetstjeneste

AKTIVITETER 2017

I 2017 ble et nytt KK-utvalg oppnevnt.

I 2017 ble det avholdt fire utvalgsmøter. Utvalget har også hatt møter med Kripos og Øst politidistrikt, samt et møte med Justis- og beredskapsdepartementet.

I tillegg til gjennomgang av samtlige innrapporterte saker om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning, har utvalget i 2017 hatt fokus på kompetanseutvikling. Dette er viktig siden samtlige av medlemmene er nyoppnevnte. Utvalget har også hatt stort fokus på etablering av

sekretariatsfunksjonen, hvor sekretariatsleder tiltrådte 2. januar 2018. Utvalget arbeidet i 2017 med en høringsuttalelse til forslag om endring av reglene om sletting av overskuddsinformasjon fra kommunikasjonskontroll m.v., som ble levert Justis- og beredskapsdepartementet i februar 2018.

Som en følge av at KK-utvalgets ansvarsområde er utvidet, og at aktiviteten forventes å øke, ble det i 2017 bevilget midler til et eget et fast sekretariat for utvalget. KK-utvalget besluttet å administrativt knytte

seg til Statens sivilrettsforvaltning som sitt sekretariat. Foruten sekretariatsleder består sekretariatet av en juridisk seniorrådgiver og nødvendige IKT, kontor- og støttefunksjoner. Sekretariatet skal ha tilknyttet teknisk kompetanse og ha analysekapasitet også på dette området. Denne organiseringen ivaretar hensynet til utvalgets uavhengighet.

Utvalget gjennomførte ingen stedlige kontroller i 2017.

KONTROLL- SYSTEMET

KK-utvalgets arbeid inngår i et større regime som skal sikre at kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning gjennomføres slik lovgiver har forutsatt.

Kontrollregimet består av interne krav og tiltak i politi- og påtalemyndighet, samt ekstern kontroll på ulike steg i prosessen fra domstolene, hvor det oppnevnes offentlig advokat og KK-utvalget.

Ved at det som hovedregel er politimester eller visepolitimester som begjærer tvangsmidlene, og beslutter ved bruk av hastekompetanse, sikres beslutningen en forankring på høyt nivå i politi- og påtalemyndigheten. Det gjelder krav til internkontroll mv. etter politiregisterloven for personopplysninger innhentet ved hjelp av disse tvangsmidlene. Kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning skal også innrapporteres straks til Riksadvokatembetet som øverste påtalemyndighet.

Tillatelse til bruk av tvangsmidlene gis av domstolen, som vurderer om vilkårene er oppfylt i hver enkelt sak. Hvor påtalemyndigheten har brukt sin hastekompetanse, skal retten vurdere om beslutningen skal godkjennes i etterkant. I sakene skal det oppnevnes offentlig advokat etter straffeprosessloven § 100 a.

Advokaten skal ivareta den mistenkte og allmennhetens interesser i saken. Den

mistenkte blir ikke orientert om at advokat er oppnevnt.

KK-utvalget fører etterfølgende kontroll med at bruken av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning skjer innenfor rammen av lov og instruks, herunder at taushetsplikten overholdes og at materialet

fra slik tvangsmiddelbruk behandles riktig i etterkant. Utvalget skal også se til at bruken av disse metodene begrenses mest mulig, og at bruk av metodene ikke skjer av hensyn til etterforskning i andre saker enn for de straffbare forhold hvor det er gitt anledning til å bruke slike metoder.

KLAGE OG UNDERRETNING

**KK-utvalget behandler klagesaker og begjæringer
om underretning om kommunikasjonskontroll,
romavlytting og dataavlesning.**

Enkelpersoner eller organisasjoner kan be om at utvalget kontrollerer om opplysninger om vedkommende er behandlet i samsvar med straffeprosessloven, politiregisterloven og kommunikasjonskontrollforskriften. Dette gjelder opplysninger som stammer fra kommunikasjonskontroll, romavlytting eller dataavlesning.

Utvalget mottok to slike begjæringer i 2017. En sak ble avsluttet uten kritikk, mens en sak var fortsatt til behandling ved årsskiftet.

Som hovedregel skal den mistenkte og den som har brukt kommunikasjonsanlegget eller lokalet eller datasystemet få varsel (underretning) fra politiet om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning når den er avsluttet. Domstolene kan likevel godkjenne at slik underretning utsettes og i enkelte tilfeller unnlates. Enhver kan også be KK-utvalget om underretning – det vil si at utvalget undersøker i Riksadvokatens database om det er gjennomført kommunikasjonskontroll, romavlytting

eller dataavlesning mot vedkommende. Dersom dette er registrert, vil utvalget foreta ytterligere undersøkelser og i utgangspunktet informere vedkommende. Påtalemyndigheten kan likevel begjære domstolen om kjennelse om utsatt eller unnlatt underretning. KK-utvalget kan derfor ikke avkrefte ovenfor noen at de har vært underlagt kommunikasjonskontroll.

KK-utvalget mottok ikke begjæringer om underretning i 2017.

UTVALGETS ARBEIDS- METODIKK

KK-utvalgets arbeid består både av gjennomgang av enkeltsaker og risikobasert kontroll med politi- og påtalemyndighetens metodebruk.

informasjonssikkerhet og internkontroll.³ KK-utvalget er gitt påleggskompetanse etter politiregisterloven for nevnte bestemmelser innenfor kontrollområdet. For andre forhold etter politiregisterloven kan utvalget gi anmerkning.

Hvor det er konstatert brudd på regelverket som utvalget kontrollerer, vil utvalget gi kritikk. Utvalget vil gi kritikk uavhengig av om bruddet kan karakteriseres som forsettlig, uaktsomt eller har oppstått som følge av systemfeil. Årsaken kan imidlertid ha betydning for hvordan kritikken formuleres og hvor kritikken adresseres. Kontrolloppdraget er kompetansekreven, både når det gjelder juridiske og tekniske spørsmål. Utvalget og sekretariatet bruker derfor mye tid på kompetanseutvikling, både i form av innleide foredragsholdere, kontakt med akademiske miljø og deltagelse i aktuelle fora.

Utvalget vurderer jevnlig om metodikken for, og innretningen av, kontrollen er egnet og hensiktsmessig for å ivareta oppdraget.

KK-utvalget gjennomgår samtlige saker om kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning som er innberettet til Riksadvokatembetet. Utvalget kan etter kommunikasjonskontrollforskriften av eget tiltak ta opp ethvert forhold i tilknytning til politi- og påtalemyndighetens bruk av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning som det finner grunn til å behandle. Utvalget legger til grunn en risikobasert kontrollmetodikk i sitt arbeid, både når det gjelder hva man velger å kontrollere samt intensiteten

og grundigheten i den enkelte kontroll. En effektiv risikobasert kontrollmetodikk krever at utvalg og sekretariat har tilstrekkelig kompetanse og innsikt i den faktiske gjennomføringen av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning i politidistriktene.

I denne sammenheng står gjennomgang av politidistriktenes egne internkontrollrutiner på området sentralt, noe som ytterligere er styrket gjennom henvisningene i kommunikasjonskontrollforskriften til politiregisterlovens regler om

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

STATISTIKK 2017

Riksadvokatens årsberetning viser at det i 2017 ble benyttet skjulte tvangsmidler i form av kommunikasjonskontroll (160 saker), romavlytting (14 saker) og dataavlesning. Samtlige tall i denne oversikten er hentet fra Riksadvokatens årsrapport for 2017.

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

KOMMUNIKASJONSKONTROLL (strpl. § 216a og § 216b)

År	Antall saker	Personer underlagt kommunikasjonskontroll	Antall kommunikasjonsanlegg
2017	160	253	771
2016	135	316	793

I to av sakene ble kommunikasjonskontroll iverksatt med hjemmel i nødrett, jfr. strl. § 17.

Av totalt 160 saker i 2017 avslo tingretten begjæring om bruk av kommunikasjonskontroll i seks saker. I to av disse sakene ble tillatelse gitt av lagmannsretten etter anke.

Totalt antall KK-saker i 2017	Tillatelse gitt av tingretten	Tillatelse ikke gitt av tingretten	Tillatelse gitt av lagmannsretten etter anke
160	154	6	2

251 kommunikasjonsanlegg ble først kontrollert på bakgrunn av ordre fra påtalemyndigheten, såkalt hurtigkobling. Tingretten avviste påtalemyndighetens begjæring om ettergodkjenning i tre saker. I en av disse ble det gitt ettergodkjenning etter anke til lagmannsretten.

Oppnevnt advokat jfr strpl. § 100a har i seks av 160 saker anket tingrettens tillatelse til kommunikasjonskontroll. Ingen av ankene førte frem.

Totalt antall kommunikasjonskontroll saker i 2017	Antall saker påanket av oppnevnt advokat	Antall saker hvor anken førte frem
160	6	0

ROMAVLYTTING (jfr. strpl. § 216m)

År	Antall saker	Antall mistenkte personer underlagt romavlytting
2017	14	24
2016	10	n/a

RESULTATOPPNÅELSE

42%

Politimestrene har innrapportert at bruk av kommunikasjonskontroll har i drøyt 42% av sakene i 2017 gitt resultater i form av pågripelser, beslag og /eller informasjon av bevis- og/eller etterforskningsmessig verdi. Dette er på nivå med tidligere års rapportering.

DATAAVLESNING (JFR. STRPL. § 216O)

1

I 2017 ble det innrapportert én sak hvor dataavlesning er blitt tatt i bruk.⁴

⁴ Som det fremgår av punkt 10.4 nedenfor er KK-utvalget av den oppfatning at en sak om hemmelig ransaking burde ha vært rapportert som dataavlesning.

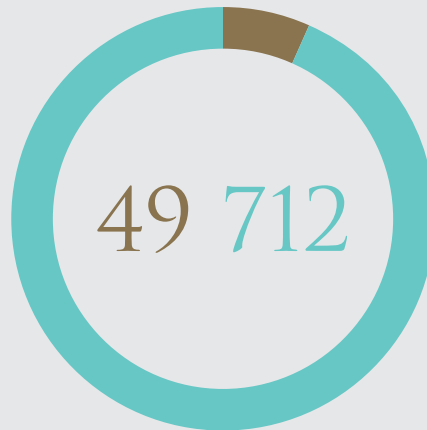

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

Fasttelefon eller datakommunikasjonsanlegg

Mobiltelefon

Innhenting av trafikkdata, lokaliseringsdata m.v.

Avlytting*

Narkotikakriminalitet

Annen kriminalitet*

KOMMUNIKASJONSANLEGG

Av de 771 kommunikasjonsanleggene som var underlagt kommunikasjonskontroll i 2017 var 10 fasttelefoner/ datakommunikasjonsanlegg og 761 mobiltelefoner:

ANVENDT TVANGSMIDDEL

Av de 761 mobiltelefonene som var underlagt kommunikasjonskontroll i 2017 ble det for 712 foretatt avlytting og for 49 innhentet trafikkdata, lokaliseringsdata m.v.

I 34 saker ble det gitt tillatelse til bruk av GSM-identifiseringsutstyr (IMSI-catcher) for identifisering eller lokalisering av kommunikasjonsanlegg jfr. strpl. § 216b annet ledd bokstav c.

I åtte saker ble det gitt tillatelse til såkalt stille SMS, jfr. strpl. § 216b annet ledd bokstav e.

** I de fleste tilfeller inngår også innhenting av trafikkdata, lokaliseringsdata m.v. i avlyttingen.*

TYPE KRIMINALITET

Noe over halvparten av sakene gjaldt etterforskning av narkotikakriminalitet. Kommunikasjonskontroll ble også benyttet i etterforskning av blant annet drap, drapsforsøk, avverging av drap, grov kroppsskade med dødsfølge/ grov kroppsskade, grov mishandling i nære relasjoner, brannstiftelser, grove ran, voldtekter, seksuell omgang med barn under 14/16 år, fremstilling av seksuelle overgrep mot barn mv, menneskehandel, menneskesmugling, fremme av andres prostitusjon, grov korrupsjon, grove tyveri som ledd i organisert kriminalitet.

** herunder bla. drap, drapsforsøk, avverging av drap, grov kroppsskade med dødsfølge/ grov kroppsskade, grov mishandling i nære relasjoner, brannstiftelser, grove ran, voldtekter, seksuell omgang med barn under 14/16 år, fremstilling av seksuelle overgrep mot barn mv, menneskehandel, menneskesmugling, fremme av andres prostitusjon, grov korrupsjon, grove tyveri som ledd i organisert kriminalitet.*

SÆRLIG OM UNNLATT UNDER- RETNING

Justis- og beredskapsdepartementet ba i brev av 30. august 2017 om at KK-utvalget fører statistikk over antall saker med unnlatt underretning, hvilke straffebud personen har vært mistenkt for brudd på, hvilke typer skjulte tvangsmidler som er tatt i bruk og begrunnelsen for den unnlatte underretningen. Dette er som følge av anmodningsvedtak fra Stortinget av 8. juni 2016.

Unnlatt underretning innebærer at den mistenkte i utgangspunktet aldri blir varslet om at vedkommende har vært underlagt skjulte tvangsmidler. Hvor vedkommende selv ber om underretning skal det likevel tas en ny vurdering av om underretning skal gis. Dette er nærmere omtalt i punkt 5 over.

KK-utvalget har fått innrapportert 14 saker hvor det er gitt kjennelse om unnlatt underretning i 2017. I samtlige saker er tvangsmiddelet som er brukt kommunikasjonskontroll. Dette gjelder for 29 mistenkte personer. Disse sakene gjelder i all hovedsak narkotikakriminalitet. Det er også besluttet unnlatt underretning i saker om alvorlig voldskriminalitet.

Unnlatt underretning er begrunnet i hensynet til politiets etterforskningsmetoder (tre saker), vesentlig skade for fremtidig oppklaring av saken (seks saker) og

vesentlig skade for etterforskningen av annen sak hvor det kan besluttes utsatt underretning (tre saker). I to saker er det anført både hensynet til politiets etterforskningsmetoder og vesentlig skade for etterforskningen av annen sak.

KK-utvalget påpeker at innrapporteringen som statistikken ovenfor bygger på er

begrenset til unnlatt underretning av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning innenfor utvalgets kontrollområde. Eventuell øvrig tvangsmiddelbruk med unnlatt underretning ligger utenfor utvalgets kontrollområde og omfattes ikke av det rapporteringsregimet som er etablert.

SÆRLIGE TEMA

9.1. Teknologisk utvikling og kommunikasjonskontroll

Måten vi kommuniserer på, og teknologien som gjør det mulig, er i rask endring. Norge er et av de mest digitaliserte landene i verden. Det har skjedd et teknologisk kjempesprang innenfor elektronisk kom-

munikasjon de siste 10–15 årene. Mange av tjenestene vi bruker daglig fantes ikke for fem år siden, og sånn vil det fortsette.⁵

Antall fasttelefonabonnenter er jevnt fallende, også om man teller med bredbåndstelefoner. Databruken, særlig fra mobiltelefonabonnenter, er økende.

Moderne mobiltelefoner er små data-maskiner, hvor ulike apper kommuniserer «på våre vegne» også når telefonen ikke er i aktiv bruk. Stadig flere enheter (som biler) er også oppkoblede og kommuniserer via mobilnettet. Mengden lokasjonsdata, som sier noe om hvor en enhet befinner seg, er av denne grunn økende.⁶

⁵ Meld. St. 27 (2015-2016) avsnitt 21.

⁶ Nasjonal kommunikasjonsmyndighet – ekomstatistikken 1. halvår 2017.

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Årsrapport 2017

Regelverket om kommunikasjonskontroll og annen kontroll med kommunikasjonsanlegg har vært oppdatert i flere omganger, senest ved lovendring i juni 2016. Den underliggende strukturen og systematikken i regelverket, og de grunnleggende begrepene, er likevel stort sett uendrede siden den midlertidige loven om telefonkontroll i narkotikasaker fra 1976 trådte i kraft.⁷

Tvangsmidlene kommunikasjonskontroll og annen kontroll med kommunikasjonsanlegg har derfor fått et noe annet innhold som følge av den teknologiske utviklingen. Dette gjør at regelverket kan være krevende å tolke og praktisere i en del sammenhenger. Kontrollen blir dermed mer utfordrende enn hva som kunne vært tilfelle dersom også systematikken og strukturen i reglene hadde fulgt med utviklingen. Enkelte utslag av dette er nevnt i andre deler av denne rapporten. Utviklingen medfører også at kontrollen som sådan blir mer teknologisk i sin karakter. For å ivareta kontrolloppdraget er det nødvendig å forstå virkemåten både til det elektroniske kommunikasjonsnettet hvor kommunikasjonen finner sted, og de tekniske systemer som benyttes til kommunikasjonskontroll.

Nytt IT-system for kommunikasjonskontroll er under implementering. Systemet er i større grad sentralisert enn hva som var tilfellet før, noe som vil lette kontrollen. Samtidig er det viktig at systemet aktivt understøtter riktig praktisering av regelverket, og at systemet som sådan ikke bidrar til at feil blir gjort. KK-utvalget har i 2017 fått en redegjørelse for systemet, og vil følge opp dette videre. Utvalget vil ha særlig fokus på det arbeidet som

gjøres for å sikre at brukerne av systemet har tilstrekkelig brukerkompetanse, og på opplæring av superbrukere i politidistriktene.

Dataavlesning er en ny metode for politi- og påtalemyndighet. Gjennomføringsmåten for dataavlesning er lovregulert i straffeprosessloven § 216 p, hvor det blant annet er stilt krav til skikkethet til personell, at det ikke unødig voldes fare for driftshindring eller skade på utrustning eller data, samt at politiet om mulig skal avverge fare for at noen som følge av dataavlesningen kan skaffe seg uberettiget tilgang til datasystemet.

9.2. Sletting

Straffeprosessloven § 216 g pålegger påtalemyndigheten å sørge for at opptak eller notater som er gjort under kommunikasjonskontrollen, snarest mulig blir tilintetgjort i den utstrekning de a) er uten betydning for forebyggelsen eller etterforskningen av straffbare forhold, eller b) gjelder uttalelser som retten etter reglene i §§ 117 til 120 og 122 ikke vil kunne kreve vedkommendes vitneforklaring om, med mindre vedkommende mistenkes for en straffbar handling som kunne ha gitt selvstendig grunnlag for kontrollen.

Det er gitt mer detaljerte bestemmelser om sletting i kommunikasjonskontrollforskriften § 9. Regelverket om sletting er vedtatt endret i 2013, men endringene er ikke trådt i kraft. Ytterligere forslag om endring har også vært på høring høsten 2017. KK-utvalget har uttalt seg i høringsrunden.

Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll har i sine årsrapporter gjentatte

ganger påpekt problemstillinger rundt sletting. KK-utvalget hadde ved årsskiftet en klagesak om temaet. Gjennom blant annet arbeid med denne klagesaken har utvalget blitt kjent med at materiale fra kommunikasjonskontroll lagres i betraktelig større utstrekning enn hva gjeldende regelverk tillater.

KK-utvalget har også merket seg høringsuttalelser fra Oslo politidistrikt hvor det fremkommer at «[i] praksis slettes overskuddsinformasjon i liten grad, også etter rettskraftig dom», og tilsvarende fra Vest politidistrikt at «[s]lik loven er utformet nå, har dette i praksis ført til at opplysninger fra KK ikke har blitt slette[t]».⁸

KK-utvalget har i særskilt innberetning av 1. juni 2018 til Justis- og beredskapsdepartementet (vedlegg 1 til årsrapporten) vist til at utvalget vil fortsette å påpeke manglende sletting, og kritisere praksis som utvalget finner ikke er i samsvar med gjeldende regelverk for sletting.

KK-utvalget peker på at en slik situasjon med vedvarende brudd på lovgivningen på tross av gjentatt påpekning fra utvalget vil kunne påvirke kontrollregimets legitimitet negativt.

9.3. Kryptert informasjon og utlevering til siktede og forsvarer

I kjennelsen fra Høyesterett inntatt i Rt. 2005 side 1137 ble det klargjort at materiale fra kommunikasjonskontroll skal vurderes etter de vanlige reglene om dokumentinnsyn i straffeprosessloven, og forsvareren ble gitt innsynsrett i alt materiale som var fremkommet gjennom den utførte kontrollen med unntak av

⁷ Midlertidig lov 17. desember 1976 nr. 99 om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikaloggivningen.

⁸ Inntatt i politidirektoratets høringsvar til høringsnotat 22. september 2017 om endringer i regelverket om overskuddsinformasjon.

materiale som var omfattet av bevisforbud. Den teknologiske utviklingen bidrar til nye tolkningsutfordringer også på dette området. Ved kommunikasjonskontroll av internettrafikk fanges det opp svært store datamengder. Utvalget har fått opplyst at det i enkelte tilfeller kan være tale om over 100 gigabyte⁹ fra avlyttingen av en enkelt internettlinje. Disse dataene kan stamme fra alt fra internettelefoni, nettsurfing til streaming av video og tv.

Noe avhengig av sak, vil betydelige deler av de avlyttede dataene være kryptert og utilgjengelige for politiet. Etterfølgende analyse og bearbeidelse vil derfor omfatte en mindre del av alt innhentet materiale, men også de krypterte dataene lagres. Siden sistnevnte ikke er analysert, er det heller ikke avdekket om dataene kan inneholde informasjon som er omfattet av bevisforbud eller materiale som det er straffbart å besitte. Det kan tenkes at den siktede eller andre har tilgang til relevante passord eller at den teknologiske utviklingen setter forsvarer eller andre i stand til å dekode krypterte data som er utlevert av politiet, men ikke gjennomgått. Problemstillingen som oppstår er derfor i hvilken grad også krypterte data skal utleveres til den tiltalte forsvarer og til forsvarerne til eventuelle medtiltalte. Forholdet til reglene om bevisforbud må da også vurderes.

9.4. Internkontroll og dokumenterte rutiner

Ved behandling av personopplysninger er det et krav om å etablere og holde vedlike planlagte og systematiske tiltak for å sikre behandlingen av opplysningene (internkontroll). Tiltakene skal dokumenteres, jf. politiregisterloven § 16. I

forarbeidene til politiregisterloven vises det til at «[i]nternkontroll er ledelsens viktigste redskap for å bidra til at virksomheten som helhet opptre i samsvar med regelverket».¹⁰

På tross av at politidistriktene nå er større enheter, er fagmiljøene med særlig kompetanse på kommunikasjonskontroll fortsatt små og sårbare i enkelte politidistrikter. Det er også nødvendig med høy grad av kompetanse for å gjennomføre de mer teknisk kompliserte formene for kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning. KK-utvalget har merket seg at det er begrenset antall plasser på politiets internkurs i det nye KK-systemet, og at politidistriktene derfor må prioritere strengt.

KK-utvalget vil ha et særlig fokus på internkontroll for behandling av opplysninger fra kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning hos politi- og påtalemyndighet. KK-utvalget vil ha fokus på kompetansespørsmål i tiden fremover.

9.5. Regelverket om varsling

Reglene om varsling (underretning) om gjennomført kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning ble vesentlig endret ved lovendring i juni 2016.¹¹ Lovens hovedregel er at påtalemyndigheten på eget initiativ skal varsle den mistenkte og den som har rådighet over kommunikasjonsanlegget når kontrollen er avsluttet. Påtalemyndigheten kan på nærmere vilkår begjære rettens kjennelse for at underretningen skal utsettes eller unnlates.

Ordningen med underretning etter begjæring til KK-utvalget er beholdt, og begjæringen skal behandles også hvor det

er besluttet utsatt og unnlatt underretning. Enkeltpersoner kan henvende seg til KK-utvalget, som undersøker saken. Utvalget vil som utgangspunkt varsle vedkommende dersom det har funnet sted kommunikasjonskontroll. Dersom påtalemyndigheten fortsatt ser behov for utsatt eller unnlatt underretning, kan begjæring om dette fremmes for retten. En slik begjæring må nødvendigvis behandles uten at den som har begjært underretning blir kjent med det, noe som også fremgår av henvisningen til straffeprosessloven § 216 e. Straffeprosessloven § 100 a om offentlig advokat er ikke gitt uttrykkelig anvendelse i disse sakene, noe som kan medføre forskjellig praksis.

Etter straffeprosessloven § 216 j sjettede ledd kan et avslag på begjæring bringes inn for retten. Det er uklart for KK-utvalget hvem som kan bringe avslaget inn for retten, siden den mistenkte selv ikke gjøres kjent med et slikt avslag og det kan synes uklart om ordningen med offentlig forsvarer skal gjelde i disse sakene.

KK-utvalget bemerker også at reglene om underretning etter straffeprosessloven § 216 j og kommunikasjonskontrollforskriften kapittel 3 ikke har den samme avgrensning mot EOS-kontrollloven som for utvalgets øvrige arbeid. Etter kommunikasjonskontrollforskriften § 22 skal anmodninger om underretning sendes KK-utvalget. Utvalget har hverken innsyn i, eller tilgang til, et register over kommunikasjonskontroll som er gjennomført av Politiets sikkerhetstjeneste. Forskriften kan dermed gi klager en forventning om underretning som utvalget ikke kan etterkomme.

⁹ En gigabyte er en milliard bytes eller tegn, eller ca. 900.000 sider med ren tekst.

¹⁰ Ot. prp. nr. 108 (2008-2009) s. 302

¹¹ Lov 17. juni 2016 nr. 54 om endringer i straffeprosessloven mv. (skjulte tvangsmidler).

ENKELTSAKER OG TENDENSER

KK-utvalget har gjennom sin gjennomgang av enkeltsaker merket seg noen områder hvor det etter utvalgets syn er grunnlag for forbedringer. Utvalget vil følge opp dette i sin kontrollvirksomhet fremover.

10.1. Vurderingen av forholdsmessigheten ved bruk av metodene

Bruken av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning er underlagt en rekke vilkår. Et av disse er at bruken skal være forholdsmessig, jf. straffeprosessloven § 170 a. I en del større saker med betydelig bruk av skjulte tvangsmidler ville det vært naturlig å vurdere forholdsmessigheten av den samlede tvangsmiddelbruken

ved jevne mellomrom. I flere saker utvalget har gått gjennom fremkommer det ikke av begjæringene at dette er gjort. Tvert imot kan det synes som om at tidligere innvilgelse av bruk av skjult tvangsmiddel brukes som del av begrunnelsen for å begjære ytterligere tvangsmiddelbruk. Når retten har vurdert og godkjent bruk av romavlytting, synes det som senere begjæringer om f.eks. kommunikasjonskontroll blir kortere og mer summariske.

10.2. Sammenhengen mellom påtalemyndighetens begjæring og domstolens slutning

I en del saker har det blitt begjært kjennelse om avlytting og en rekke ulike former for annen kontroll med kommunikasjonsanlegg, jf. straffeprosessloven § 216 b, mens kjennelsene fra domstolen lyder utelukkende på «avlytting». Skjemaene som sendes til tilbyder ved

kommunikasjonskontroll har trafikk- og lokasjonsdata (§ 216 b bokstav d) inkludert som standard.

KK-utvalget vil fremover ha særlig fokus på at det ikke begjæres mer informasjon fra tilbyder av elektroniske kommunikasjons-tjenester enn hva kjennelsens slutning gir rom for. I sin oppfølging av dette legger utvalget til grunn at annen kontroll av kommunikasjonsanlegg er et selvstendig tvangsmiddel, og at kjennelsens slutning må omfatte samtlige tvangsmidler som blir iverksatt.

I et par større saker har KK-utvalget observert at det i samme begjæring til retten anmodes om en rekke ulike former for kommunikasjonskontroll, uten at behovet for hver enkelt form for kontroll er omtalt. Utvalget har forståelse for at det i komplekse saker kan være krevende å vite nøyaktig på hvilken måte kommunikasjonskontrollen skal utføres på tidspunktet for begjæringen, men vil understreke viktigheten av at behovet begrunnes i begjæringene. Dersom det avdekkes behov underveis i etterforskningen for nye metoder, kan hastekompetansen benyttes hvor vilkårene for dette er oppfylt.

10.3. Bruk av teknisk utstyr til test og øvelser

KK-utvalget følger opp et politidistrikts bruk av teknisk utstyr for kontroll av kommunikasjonsanlegg til test- og øvelsesformål. Hvor bruk av utstyret til slike formål omfatter innsamling og lagring av informasjon om utenforstående tredjepersoners kommunikasjonsanlegg, kreves dette etter KK-utvalgets syn klar lovhemmel.

10.4. Grensen mellom hemmelig ransaking og dataavlesning

KK-utvalget har i brev til et politidistrikt tatt opp en sak hvor det ble begjært gjentatt hemmelig ransaking av brukerkonto på sosiale medier. Det fremgår klart av forarbeidene til reglene om dataavlesning at en hemmelig ransaking er en enkeltstående og tidsmessig avgrenset handling.¹² Ved dataavlesning er det gitt særlige regler om gjennomføringen, som ikke er tilsvarende for hemmelig ransaking. Slik utvalget ser det er det ikke adgang til å beslutte gjentatte avlesninger av brukerkonto gjennom reglene om hemmelig ransaking. KK-utvalget har derfor i brev stilt spørsmål til det aktuelle politidistriktet om valg av hjemmel i dette tilfellet. Politidistriktet har etter en ny vurdering sluttet seg til KK-utvalgets tolkning av regelverket.

Politidistriktenes rapportering til Riksadvokaten, som KK-utvalget mottar kopier av, omfatter ikke hemmelig ransaking. Nevnte sak ble kjent for utvalget ved at hemmelig ransaking var en del av en begjæring som også omfattet tvangsmidler underlagt rapporteringsplikt. Det er derfor bare unntaksvis, eller gjennom særlige undersøkelser, at utvalget kan oppdage denne type problemstillinger.

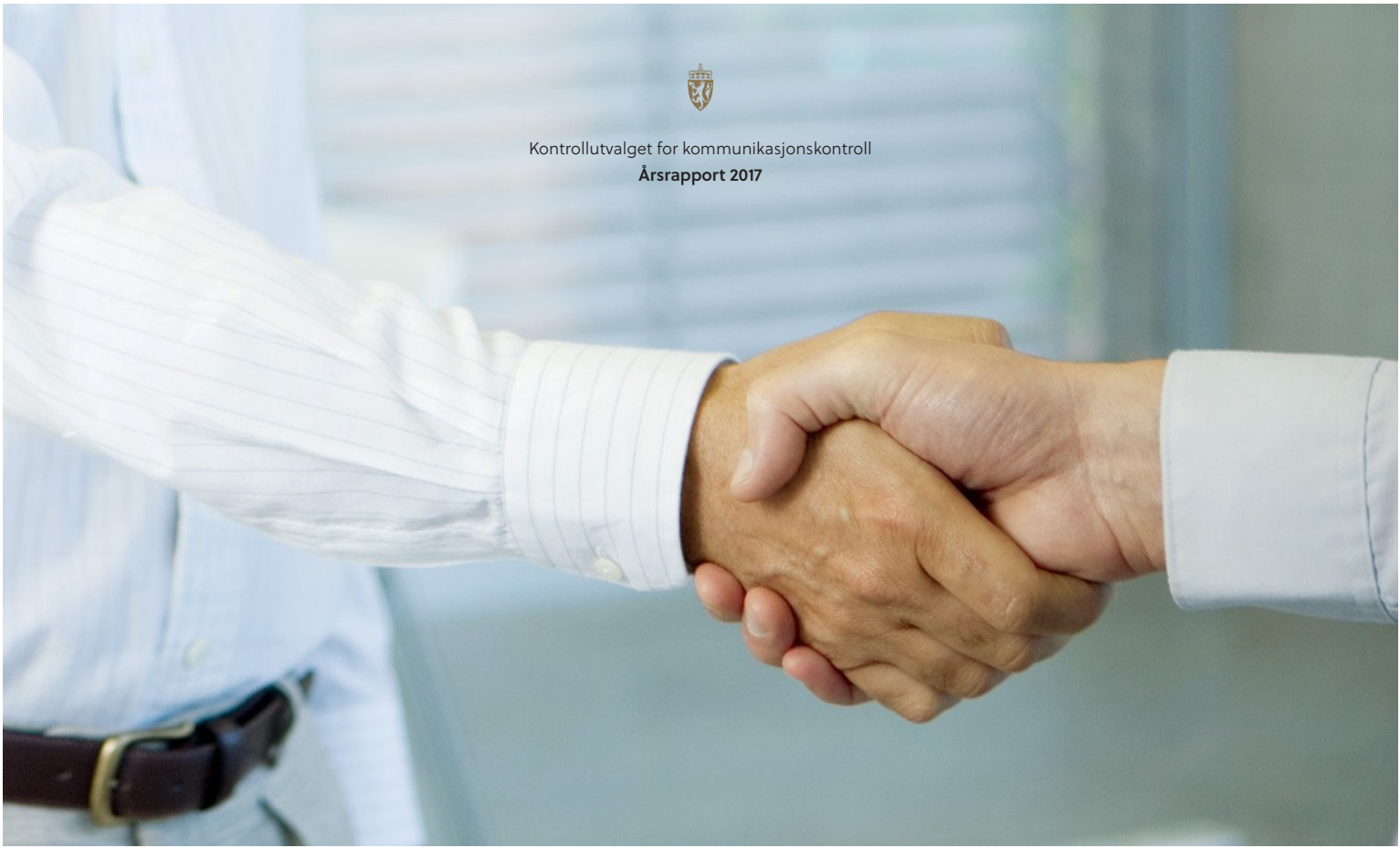
10.5. Sen begjæring til retten ved hurtigkobling

Et politidistrikt hadde iverksatt kommunikasjonsavlytting i medhold av politimesterens hastekompetanse (hurtigkobling). Begjæring om etterfølgende godkjenning ble sendt tingretten, men før denne ble behandlet avsluttet politi-

distriktet avlyttingen. Politidistriktet trakk begjæringen før den var behandlet av tingretten. Dette er i strid med straffeprosessloven § 216 d, som krever at hurtigkobling skal forelegges retten innen 24 timer.

Før KK-utvalget mottok saken hadde Riksadvokatembetet påpekt forholdet ovenfor politidistriktet, som straks forela saken for retten på nytt. Hurtigkoblingen ble godkjent av retten.

ØKONOMISKE & ADMINISTRATIVE FORHOLD

I statsbudsjettet for 2017 ble det bevilget seks millioner kroner til KK-utvalgets virksomhet, en vesentlig økning fra tidligere år. Budsjettøkningen har muliggjort at utvalget etablerte et permanent sekretariat. Dette har lagt til rette for en tettere kontroll og oppfølging av metodebruken. Ressursrammene medfører at utvalget er rustet til å møte den teknologiske utviklingen og bruken av nye og mer inngripende metoder. Det gir også rom for å følge den internasjonale utviklingen hva gjelder teknologi og rettsutvikling.

BEGREPS- FORKLARING

Kommunikasjonskontroll

Begrepet kommunikasjonskontroll brukes i straffeprosessloven om avlytting og annen kontroll med kommunikasjonsanlegg. Et kommunikasjonsanlegg kan være for eksempel en fasttelefon, mobiltelefon eller en bredbåndsruiter.

Avlytting betyr i denne sammenheng at tjenestetilbyder blir pålagt å overføre innholdet i en samtale eller internettbruk til politiet, som så kan lytte på eller analysere innholdet.

Annen kontroll kan være pålegg fra politiet om at en samtale skal brytes eller en linje skal stenges. Det kan også være når politiet bruker teknisk utstyr for å se hvilke telefoner / abonnenter som er i bruk i et gitt område, enten for å identifisere telefonen eller for å lokalisere den. Praktisk viktig er muligheten til å pålegge tjenestetilbyder å utlevere trafikkdata og geografisk posisjon.

Politiet kan også overføre skjulte signaler (såkalt «stille SMS») i forbindelse med enkelte av de andre metodene.

Romavlytting

Romavlytting er i straffeprosessloven definert som «annen hemmelig avlytting enn kommunikasjonsavlytting ved tekniske midler». Tillatelse til romavlytting kan bare gis for sted hvor det må antas at den mistenkte vil oppholde seg. Dersom dette er et offentlig sted eller annet sted som er tilgjengelig for et større antall personer, kan det bare gis tillatelse hvor det foreligger særlige grunner.

Dataavlesning

Dataavlesning er et nytt tvangsmiddel som ble innført i straffeprosessloven i 2016. Det er definert som «avlesning av ikke offentlige tilgjengelige opplysninger i et datasystem». Dataavlesning foretas ved hjelp av tekniske innretninger, dataprogram «eller på annen måte». Tekniske innretninger og programvare kan installeres på datasystemet, samt at politiet kan foreta innbrudd for å gjennomføre dataavlesningen. Politiet kan bryte eller omgå beskyttelsesmekanismer i datasystemet dersom det er nødvendig for å kunne gjennomføre avlesningen.

Dataavlesning innebærer et nytt og inn-
gripende tvangsmiddel. Det er foreløpig usikkert hvilken omfang bruken av dataavlesning vil få over tid, og hvordan politiet i praksis vil gjennomføre dataavlesning innenfor de rammer som loven setter. Det er uansett sikkert at kontroll med politiets bruk av dataavlesning vil kunne bli en ressurskrevende og prioritert oppgave for utvalget i årene fremover.